

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет «Львівська політехніка»
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Міжрегіональна Академія управління персоналом
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Глухівський міський відділ освіти
Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

***IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»***

Глухів (9-10 листопада 2017 року)

м. Суми – 2017
ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо»

УДК 159.9
ББК 88.4
А 43

Рекомендовано до друку кафедрою психології (протокол № 2 від 18.10.2017 р.) та радою факультету педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 07.11.2017 року)

Редакційна колегія:

І. М. Біла – доктор психологічних наук, професор, вчений секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Президії Національної академії педагогічних наук України

Я. О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Н. М. Ільїна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

С. Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, заслужений працівник освіти, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

Т. М. Євменова – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Ю. В. Рябко – асистент кафедри психології, практичний психолог Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

A43 Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – 280 с.

У збірнику опубліковані статті IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 9-10.11.2017 року.

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

УДК 159.9
ББК 88.4

Цюприк А. Я., Матвіюк Д. В. Взаємозв'язок рівня тривожності із захисними механізмами у підлітковому віці	159
Шевченко С.В. Психологічна складова реабілітаційного потенціалу осіб з інвалідизуючими захворюваннями	163
Шейко Г.Д. Професійна відповідальність студентів як психолого-педагогічна проблема	166
Шейко Г.Д., Шейко Н.О. Духовний розвиток особистості	172

Частина II.

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПОЧИНАННЯ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Андрійович І.В. Вплив казки на розвиток пам'яті першокласників: гендерний аспект	177
Арабаджи М.А. Психолого-педагогічні умови оптимізації міжособистісних відносин у колективі підлітків	181
Аракелян Н.В. Благополучна сім'я: психологічний аспект	184
Демешко В.М. Уява як складова пізнавальної сфери дітей дошкільного віку	187
Загладкіна А.С. Психологічний потенціал музикотерапії	191
Калита Т.Ю. Психологічна сутність посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців	194
Ковтун Р.А. Аналіз мотиваційно-потребової сфери підлітків	197
Коломієць С.С. Вплив ціннісних орієнтацій на мотивацію одруження у сучасній молоді	200
Кулеш Д.С. Історія вивчення феномену тривожності	205
Мартиненко І.А. Вплив позитивного мислення на стресостійкість особистості	210
Орбан А.Я. Мовленнєва агресія в підлітковому віці	214
Пилипенко А.С. Проблема проявів стеничних та астеничних емоцій у дошкільному віці: прикладний аспект	217
Попова Ю.В., Тверда Г.О. Кризовий розвиток особистості в підлітковому віці	222
Приходько О.О. Стилі дитячо-батьківських відносин та їх вплив на особистісні якості дитини	226
Римарчук Ю.С. Емпіричне дослідження особливостей мислення у молодшому шкільному віці	229
Сказіна К.В. Психологічна характеристика інтернет-активності підлітків	233
Сова О.С. Психотерапевтична допомога гінекологічним хворим: теоретико-практичний аспект вивчення	236

Активний характер процесу аудіювання пов'язаний також і зі смисловою обробкою, «перекодуванням» мовленнєвого повідомлення у процесі його сприймання, оскільки розуміння тексту пов'язане з переходом від зовнішнього розгорнутого оформлення думки до стислого, скомпресованого загального смислу висловлювання. Адже про повноцінне розуміння сприйнятого висловлювання можна говорити лише в тому випадку, коли реципієнт здатний кількома словами передати його основний зміст. Якщо ж учень зрозумів усі слова, речення в прослуханому повідомленні, але не може сформулювати його основної думки чи ідеї, то це означає, що найвищого рівня розуміння не досягнуто.

Отже, основою розвитку аудіативних умінь (сприймання і розуміння усного мовлення) є відповідний рівень сформованості психофізіологічних механізмів аудіювання; обов'язкова мотивація діяльності; подолання психологічних і лінгвістичних труднощів слухового сприймання.

Література

1. Высотская Н. А. Обучение студентов-вьетнамцев аудированию русской речи (начальный этап) / Н. А. Высотская. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1982. – 88 с.
2. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 370 с.
3. Колосницына Г. В. Пути оптимального построения и оформления учебного аудиотекста (на материале русского языка как иностранного) / Г. В. Колосницына. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1980. – 95 с.
4. Психолінгвістическіе проблемы семантики и понимания текста // Сб. науч. трудов. – Калинин : КГУ, 1986. – 167 с.
5. Психологические и психолінгвістическіе проблемы владения и овладения языком / под ред. А. А. Леонтьева, Т. В. Рябовой. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1969. – 233 с.
6. Соботович Є. Ф. Структура мовленнєвої діяльності і механізми її формування: науково-методичний посібник / Є. Ф. Соботович. – К. : ІЗМН, 1997. – 44 с.

Цюпрік А. Я., Матвіюк Д. В.

УДК 159.9

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ ІЗ ЗАХИСНИМИ МЕХАНІЗМАМИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті подається аналіз результатів проведеного дослідження зв'язку домінуючих захисних механізмів психіки підлітка та рівня особистісної тривожності.

Ключові слова: тривожність особистості, домінуючий захисний механізм, підлітковий вік.

Поняття тривожності набуває все більшої актуальності у час стрімкого розвитку суспільства. Рівень тривожності є одним із визначальних факторів у виборі стратегії самовизначення особистості. У повсякденному житті можливі ситуації, на які наша психіка реагує надмірним психологічним напруженням. Задля врегулювання в середині кожного певних неспівпадінь психіка пристосувала так званий механізм психологічного захисту.

Слід зазначити, що поняття тривожності багатофакторне і в роботах вітчизняних психологів (І. Вачков, В. Крайнюк, Д. Кузнецов, М. Одинцова, Г. Прихожан, К. Фопель та ін.) наголошується на розмежуванні понять «тривожність», «тривога» та «страх» [2]. З. Фройд також відрізняв страх від тривоги. На його думку, при страхові увага спрямована на об'єкт, тривога ж належить до стану людини за якого «об'єкт ігнорується». У психологічній літературі Заходу, зокрема в англійських країнах, тривога і тривожність позначаються одним терміном «*anxiety*», а сенс поняття визначається контекстом.

Багато дослідників минулого століття вважали, що тривожність є продуктом страху, що сформувався ще в дитинстві. Ряд дослідників убачають підлітковий вік основним етапом формування тривожності як стійкої риси особистості [2]. Основними джерелами тривожності є значуща людина, внутрішньоособистісні фактори (неадекватна, часто занижена самооцінка, внутрішні конфлікти, неадекватний рівень домагань), пренатальні джерела (С. Гроф, О. Ранк).

Досліджено зв'язки тривожності з самооцінкою (В. Бодров, Л. Бороздіна, О. Гілязова, А. Парафіян, В. Пінчук, В. Плотников), рівнем домагань (Л. Божович, Л. Бороздіна, О. Мотков, М. Неймарк, А. Парафіян), упевненістю у собі (О. Нікітіна та ін.), результативністю діяльності (Н. Наєнко та ін.). Тривога може бути викликана внутрішнім конфліктом (О. Бодальов, Ю. Забродін, О. Захаров), недостатнім обґрунтуванням мети (Р. Найдиффер та ін.), передчуттям об'єктивних труднощів (В. Кисловська та ін.). Крім того, надмірна тривожність перешкоджає формуванню адаптивної поведінки, викликає поведінкову дезінтеграцію (В. Березін, В. Карандашев), гальмує особистісний розвиток, впливає на психічне та фізичне самопочуття, тісно пов'язана з провідними мотивами та потребами людини (Ю. Антонян, В. Астапов, В. Віллонас, Н. Вязовець, Б. Вяткін, Г. Габдреева, Ж. Глозман, Є. Калінін, Н. Левітов, О. Мельниченко) [3].

Основним завданням психологічного захисту М. Варій вважає «витіснення» негативної психоенергії. Це відбувається через перебудову установок, зміну складових свого переконання, утворення додаткових джерел позитивної психоенергії – вироблення нової стратегії, нових поглядів, нових цілей

тощо [1, с. 814]. Механізми психологічного захисту забезпечують регуляцію, спрямованість поведінки, редукують тривогу та емоційну поведінку [4].

Психологічним захистом вважається міцний поведінковий захисний патерн (схема, стереотип, модель), якому людина навчилася в процесі життєдіяльності і несвідомо використовує для того, щоб захистити свої внутрішні психічні структури, своє Я від почуттів тривоги, сорому, провини, гніву, а також від конфлікту, фрустрації й інших ситуацій, що переживаються як небезпечні [5].

Збір анамнезу для дослідження взаємозв'язку між рівнем тривожності та видом захисних реакцій психіки проводився за допомогою трьох методик: «Опитувальник Плутчика-Келлермана-Конте «Індекс життєвого стилю (LifeStyleIndex, LSI)» (російською мовою), другою – тест шкільної тривожності Філіпса (українською мовою), третьою використаною методикою є «Шкала тривожності» Тейлора (Teilor'sManifestAnxietyScale, TMAS) (адаптація Немчинова) (російською мовою).

Методики спрямовані на визначення домінуючих захисних механізмів (витіснення, регресія, заміщення, заперечення, проєкція, компенсація, гіперкомпенсація, раціоналізація), видів і рівнів тривожності (загальна тривожність, шкільна, самооцінка, міжособистісна тривожність), а третя методика досліджує вісім факторів тривожності (загальна тривожність у школі, переживання соціального стресу, фрустрація потреби в досягненні успіху, страх самовираження, страх ситуацій перевірки знань, страх невідповідності очікуванням оточення, низька фізіологічна опірність стресові, проблеми страху у відносинах з учителями).

Доцільність використання методик обґрунтовується тим, що традиційно підлітки більше часу перебувають у школі. Вибірка становила 26 осіб. Методики проводилися в один той самий день, що дозволяло виключити вплив тимчасових ситуативних чинників.

У роботі використані математичні методи обрахунків психологічних даних, проведений кореляційний аналіз між захисними механізмами психіки та типом тривожності особистості.

У результаті експериментального дослідження були встановлені кореляційні зв'язки між двадцятьма факторами на рівнях значущості $p=0,01$ та $p=0,05$. Кореляційні зв'язки спостерігається між факторами «Регресія»-«Компенсація» ($r=0,609$, при $p=0,05$), а також «Заміщення»-«Загальна тривожність у школі» ($r=0,603$, при $p=0,05$).

Регресія корелює із заміщенням та компенсацією поряд із загальною тривожністю в школі, фрустрацією потреби у досягненні успіху та самооцінкою тривожності. Оскільки кореляція пряма, можна говорити про те, що чим вища схильність особистості до регресії, тим вищою буде схильність до заміщення чи

компенсації або ж раціоналізації, як вибору захисних механізмів психіки. Чим більше психіка індивіда схильна «захищатись» регресією, тим вищим є потенційний рівень загальної тривожності в школі для особи підліткового віку.

Фактор «Заміщення» корелює із регресією, запереченням, загальною тривожністю в школі, а також страхом не відповідати очікуванням оточуючих, страхом ситуації перевірки знань та самооцінкою тривожності. З теоретичної точки зору, перевірка знань передбачає оцінку (відмітку), зокрема розумових здібностей підлітка, що може викликати тривогу, адже в соціальному середовищі формуються певні очікування щодо людини. Особистість, особливо тривожна, намагається виправдати очікування оточуючих. Для тривожної особистості властива невпевненість у собі, такий собі комплекс «меншовартості». Особа тривожна, схильна до того, аби «заслугувати» повагу до себе, а не отримувати її вже тому, що вона людина. Власне, у зовнішньому середовищі й відбувається пошук таких підкріплень, а заміщення дозволяє використовувати доступні ресурси чи можливості для збільшення власної оцінки за умови відсутності ресурсів чи можливостей, які б були найбільш бажаними у тій чи іншій ситуації. Логічною є кореляція заміщення з регресією, коли мета недосяжна, людина схильна повертатися до попередніх етапів розвитку поведінки. Оскільки показники кореляційного аналізу для даних факторів визначають не обернені корелятивні показники, то можна припустити, що загальна тривожність збільшуватиметься, якщо будуть причини «вмикатися» механізму регресії.

Фактор «Загальна тривожність» корелює з міжособистісною тривожністю. Тобто рівень загальної тривоги зростатиме у випадку збільшення рівня тривоги у міжособистісних взаємовідносинах. Цей кореляційний зв'язок підтверджує важливість міжособистісного спілкування у житті людини.

Отже, особистість, як соціальна істота, постійно перебуває серед людей, під впливом соціальної діяльності й тих відносин, що склалися в суспільстві. Збіг уявлення про реальність із, власне, реальністю визначає душевне благополуччя людини, що зручно розглядати крізь призму понять «психологічна тривожність» та «психологічний захист». У нашому дослідженні використані методики дозволили визначити домінуючі захисні механізми психіки підлітка і співвіднести їх із тривожністю особи підліткового віку. Визначивши, як саме звичайно захищається психіка в тривожній ситуації, ми змогли прослідкувати певні тенденції взаємозв'язку тих чи інших захисних механізмів із видом і силою тривоги підлітків. Перспективою майбутніх досліджень буде пошук методів оптимізації рівня особистісної тривожності осіб підліткового віку.

Література

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій – [3-те вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.

2. Дмитрієва С. М. Діагностика і корекція тривожності старшокласників. Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми та перспективи: матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції / С. М. Дмитрієва [за ред. І. В. Саух]. – Київ, 2011. – С. 345–349.

3. Гештальт-терапія. Техніки роботи в груповій гештальт-терапії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vekkv.ru/geshtalt-terapiya/tehniki-raboty-i-v-grupповoy-geshtalt-terapii>.

4. Каменская В. Г. Психологическая защита и мотивация в структуре конфликта / В. Г. Каменская. – СПб. : Питер. – 1999. – 317 с.

5. Киршбаум Э. Психологическая защита / Э. Киршбаум, А. Еремеева. – СПб. : Питер. – 2005. – 176 с.

Шевченко С.В.

УДК 159.922

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСІБ З ІНВАЛІДИЗУЮЧИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Стаття присвячена вивченню психологічного реабілітаційного потенціалу (РПІ) осіб з інвалідизуючими захворюваннями, визначено складові, рівні та показники РПІ. Зазначено про необхідність розробки ефективної індивідуальної програми реабілітації особистості.

Ключові слова: психологічний реабілітаційний потенціал, адаптаційний ресурс, інвалідизація.

Останніми роками в зв'язку зі зміною Концепції інвалідності, реабілітація інвалідів стала усвідомленою основою соціальної політики держави. Головним напрямом цієї політики стала комплексна (медична, психологічна та соціальна) реабілітація інвалідів. Саме комплексна реабілітація повертає інваліда до повноцінного і нормального життя. У межах розробки та реалізації індивідуальної програми реабілітації, слід звернути увагу на реабілітаційні можливості особистості інваліда. Тут важливу роль відіграє така характеристика, як реабілітаційний потенціал. Залежно від ступеня прояву основних складових реабілітаційного потенціалу діагностується його рівень [2, 11].

Рівень реабілітаційного потенціалу (РПІ – це інтегральна характеристика особистості інваліда, яка охоплює всі етапи розвитку та соціалізації особистості від народження й виникнення захворювання до поточного соціального статусу і психологічних особливостей, що формуються в процесі хвороби. Він також об'єднує індивідуальні когнітивні, емоційні, мотиваційні, комунікативні, морально-етичні особливості та основний напрям особистісного й соціального розвитку, а також ціннісну орієнтацію хворого. Усі підструктури реабілітаційного потенціалу: